

Seminární práce

Křesťanství II

Kalvinismus jako způsob života

Vypracovala: Radka Páchová

Kalvinismus vznikl v šestnáctém století díky působení Jana Kalvína. Navazoval na luteránství a zwingliánství. I když kalvinismus přejal některé myšlenky luteránství, stavěli se jeden proti druhému. „Kalvinisté považovali luterány za vlastně nereformované, za katolíky maskované rouchem bohabojnosti. Luteráni by zase nikdy neuznali, že kalvinismus je „legálním“ náboženstvím: kalvinisty házeli do stejného pytle s novokřtělci...“¹ Učení se rozšířilo po celé Evropě i mimo ni. Svoji povahou byl směrem nejenom náboženským, ale také sociálním. Kalvinismus dal vzniknout dalším náboženským směrům, jako například puritánství aj.

Zakladatel kalvinismu

Jan Kalvín (Jean Cauvin) se narodil roku 1509 v severofrancouzské vesnici Noyon. Na přání otce studoval práva. Poté se však začal věnovat studiu humanitních věd. Vzdělání získal v Paříži, Orleans a Bourges. Jan Kalvín byl stoupcem humanismu a obdivoval Erasma Rotterdamského. V souvislosti s „plakátovou aférou“ francouzský král začal pronásledovat protestanty, a tak musel Kalvín odjet do Basileje. Na Francii však nezapomněl. Při cestě přes Ženevu ho Vilém Farel přemluvil, aby zůstal a podílel se s ním na reformaci. Tehdy Kalvín napsal Principy církevní organizace. Toto dílo lze pokládat za počátek kalvinismu.² Poté, co byla zvolena nová městská rada, byl vypovězen a vrátil se zpět do Basileje. Na žádost Bucera odjel do Štrasburku, kde se seznámil s Melanchtonem. Roku 1540 kvůli rozvolnění mravů v Ženevě ho tamější radní požádali o návrat. Kalvín souhlasil. Začala jeho „absolutistická hrůzovláda“³. Uvedl v praxi svůj církevní řád. Pro správu obce zavedl 4 úřady (ty odvodil z biblicko – apoštolských pramenů), jejichž členy si obec sama volí. Tyto úřady jsou: *pastoři*, kteří mají za úkol správně kázat; *doktoři*, jejichž posláním je náboženské učení; *staršovstvo*,

¹ Paul Johnson, Dějiny křesťanství, CDK, Brno 1999, s. 272.

² Kronika Křesťanství, Fortuna Print, Praha 1998, s. 247.

³ Friedrich Heer, Evropské duchovní dějiny, Vyšehrad, Praha 2000, s. 395.

rada obce, která je morálním soudcem nad způsobem života členů obce; *diákon* mající pověření nad sociálními úkony, jako například péče o chudé a nemocné. Pro kontrolu a zajištění dodržování církevní disciplíny sestavil *konzistorium*, církevní mravnostní soud, který dohlížel na dodržování víry a morálky, a *konferenci pastorů*, dbající na čistotu učení. Před konzistorium byli předvoláváni všichni, kteří budili v obci pohoršení (opilci, rváči, tanečníci a podobně). Za přestupky následovaly tresty počínaje přátelským napomenutím, pokračuje přes důtku, veřejné pokání, exkomunikaci, vyhnání a konče trestem smrti. Opozici likvidoval s rigorózní přísností. Ten, kdo se nepodrobil, byl vyhnán z města, pokud se nepodřídil a neuposlechl nařízení, mohl dostat i trest smrti. V Ženevě bylo v té době vyneseno 56 rozsudků smrti a 78 vyhnanství.⁴ Kalvínova autorita však způsobila příliv přistěhovalců do Ženevy. V roce 1559 založil ženevskou teologickou akademii, kde se vzdělávali jeho žáci, kteří později šířili učení do světa. Jan Kalvín byl velice plodným autorem. Po Erasmovi je nejčtenějším reformátorem.⁵

Učení

„Kalvín vyšel z přísného intelektualismu ockhamovské pařížské pozdní scholastiky, jež vzdor pokusům o utlumení ovládala mezi lety 1450 až 1550 duchovní pole.“⁶

Jan Kalvín systematicky zpracoval základy svého učení v díle *Instituce (Institutio religionis Christianae)*. Zde se opíral o Lutherův katechismus.⁷ Do praxe je uvedl v Ženevské církvi. Pro ni také napsal *Církevní řády*.

Chtěl malou, chudou církev, opak ke stávající bohaté, hierarchicky uspořádané. Byl však také proti tomu, aby o ní rozhodoval úřad, jako je tomu u luteránů. Církvi upřel učitelský úřad.

⁴ Kronika Křesťanství, Fortuna Print, Praha 1998, s. 247.

⁵ Paul Johnson, Dějiny křesťanství, CDK, Brno 1999, s. 270.

⁶ Friedrich Heer, Evropské duchovní dějiny, Vyšehrad, Praha 2000, s. 390.

⁷ Kronika křesťanství, Fortuna Print, Praha 1998, s. 247.

Zavedl vlastní formu církevní organizace. Základem jsou obce věřících. Odmítl nadřazenost státu nad církví. Veškeré funkce byly obsazeny volbou. Reformovaná církev byla podle něho současně viditelná i neviditelná. Není možné, aby člověk patřil do církve neviditelné aniž by patřil do viditelné. Správná víra existuje jedině v církvi reformované. Mimo ni tedy nelze dosáhnout spásu. Církev má být zcela odkázána a podřízena Kristu (narozdíl od církve katolické, kde je ještě papež jako pozemská hlava). Je prostorem vlády Krista. Jeho vláda nemá být narušována přirozeným sobectvím. Každý člen má být chráněn, ale především také vázán jejími pravidly.

Podstatné bylo hlásání čistého slova Božího, správné spravování svátostí a služba slávě Boží.

Jan Kalvín byl obdivovatelem Martina Luthera, sám se pokládal za jeho stoupence.⁸

S luteránstvím má kalvinismus některé shodné body. Zachoval učení „třech Sola“. Avšak radikálněji než Luther zdůrazňuje slovo Boží a víru.

Stejně jako Luther učí o svrchované, z lidské strany ničím nepodmíněné Boží milosti, na níž je zcela závislá spása. Ta ospravedlňuje člověka bez jeho zásluh. Toto učení však rozvíjí dál, a to o závazné důsledky ospravedlnění. Člověk se musí chovat tak, aby ospravedlnění nezmařil. Dobré skutky nejsou předpokladem milosti, ale její odezvou. Odezvu Kalvín zdůrazňuje víc než Luther. Rozvádí ji do životní praxe a církevní kázně. Kalvinismus zdvojnásobil Lutherem znovuobjevenou Augustinovu predestinaci. Bůh je naprosto svobodný a to i ve volbě milosti. Ještě před stvořením světa určil, kteří lidé dojdou spásy a kteří zatracení. Je to Jeho rozhodnutí a člověk toto předurčení nemůže nijak zvrátit. „Přijatelnost této děsivé nauce vyvolení, respektive zatracení dodávala skutečnost, že důkazem vyvolení byl blízký vztah k Bohu – což v praxi znamenalo členství v kalvinistické obci. Pokud se člověk vyvaroval exkomunikace, mohl být bez obav.“⁹ Na základě tohoto systému byla vystavěna světská

⁸ Pavel Filipi, Křesťanstvo, CDK, Brno 1996, s. 127.

⁹ Paul Johnson, Dějiny křesťanství, CDK, Brno 1999, s. 271.

organizace. Bylo třeba vyobcovat ty, kdo byli předurčení k zatracení. Ty bylo možné vypátrat jediné tak, že byli všichni členové pod neustálým dohledem. „Církev je společenství předurčených, kteří se vlivem Božího vyvolení cítí pobízení k posvěcování, tedy ke konání dobra podle Božího zákona a tím k potvrzování své vyvolenosti.“¹⁰

V luteránství je reorganizace prováděna světskou mocí. V kalvinismu jde spíš o pokus omezit středověký organismus církve – státu na jeho předpokládané, původní kořeny.

Narozdíl od luteránství kalvinistické církve nespojuje žádná společná konfese. Každá církev má konfesi svoji vlastní.

Oblast, kde vznikaly největší spory mezi kalvinisty a luterány, bylo učení o poslední večeři Páně. Pozornost nemá směřovat jen ke svátostným žvlům. Mysl má být upnuta především ke Kristu majícímu vládu. Kalvín přiznával pouze duchovní, pneumatickou přítomnost Krista. Také provedl radikálnější reformu bohoslužeb než Luther. Důsledněji kázal Boží slovo na základě Písma. Respekt k církevnímu roku omezil na hlavní svátky (Vánoce, Velikonoce, letnice). Kázalo se ve velmi prostých prostorách. Větší důraz než v luteránství byl kladen na Starý zákon. Kalvinismus zaujímal negativní postoj vůči zobrazování svatých. Smysl života a existence církve spatřoval v oslavě Božího jména. Katolické církvi upíral autoritu ve výkladu Písma, avšak k osobnímu výkladu Písma přistupoval opatrněji než Luther. Bůh je přímým inspirátorem Bible. Pravda je obsažena už v ní. Je tedy potřeba pravdu za slovy Písma objevit. Pochopit ji mohou jen předurčení, protože jim je smysl napovězen Duchem svatým.¹¹

Šíření kalvinismu

Kalvinismus se rozšířil do zemí Evropy i mimo ni. Často tomu tak bylo díky uprchlíkům, kteří byli za své vyznání pronásledováni. „Uprchlí hugenoti dali vznik kalvínské státoprávní

¹⁰ Křesťanství od A do Z, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 1998, s. 82.

¹¹ Křesťanství od A do Z, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 1998, s. 82.

nauce obsahující koncepci přirozeného práva, práva na odpor a suverenity národů, jež je často přivedla pozoruhodně blízko státovědnému učení jezuitů a tridentským teologům protireformace.¹² Země, kde kalvinismus našel své zastánce, byly především Francie, Nizozemí a Skotsko. Částečně ovlivnil Uhry a část Německa. Díky vystěhovalectví a misiím se rozšířil i do Spojených států, Kanady, jižní Afriky a Jižní Korey.¹³

Francouzští kalvinisté se nazývali hugenoti. Kalvín na svoji vlast nikdy nezapomněl. Při vzdělávání svých žáků myslel na to, aby mohli šířit jeho myšlenky ve Francii. Francouzský kalvinismus značně podlehl sekularizaci. Za svůj pojali kalvinismus některé významné francouzské rody. Začaly se vést spory mezi šlechtou katolickou a protestantskou. Vše vyvrcholilo v noci z 23. na 24. srpna roku 1572 Bartolomějskou nocí. Kalvinisticky orientovaný Jindřich Navarrský se měl oženit se sestrou Karla IX. Kalvinisté svatbu pojali jako smír. Kateřina Medicejská však zosnovala lest a všichni kalvinisté přítomní na svatbě byli zavražděni. Důsledkem této krvavé svatby bylo definitivní rozštěpení Francie na dva národy. Hugenoti si na jihu Francie zřídili protestantský stát a stali se nepřáteli monarchie. Vévoda Jindřich z rodu Guis založil „svatou ligu“, se kterou chtěl vymýtit protestanty ve Francii. V letech 1562 až 1598 následovala občanská a náboženská válka.¹⁴ Jindřich Navarrský pod tlakem přestoupil ke katolicismu. Roku 1598 vydal Nantský edikt, který přiznával protestantům omezená práva. Tím uklidnil stávající napjatou situaci. Edikt přestal být akceptován s nástupem krále Ludvíka XIV.

Další zemí, kde se kalvinismus uchýtil, bylo Nizozemí. Zde se náboženská válka protestantů proti katolíkům spojila s bojem o národní nezávislost proti Španělům. Nizozemí bylo od šestnáctého do osmnáctého století evropskou baštou relativní svobody ducha a četných politických a náboženských nonkonformistů.¹⁵

¹² Friedrich Heer, *Evropské duchovní dějiny*, Vyšehrad, Praha 2000, s. 405.

¹³ Pavel Filipi, *Křesťanstvo*, CDK, Brno 1996, s. 127.

¹⁴ Friedrich Heer, *Evropské duchovní dějiny*, Vyšehrad, Praha 2000, s. 404.

¹⁵ Friedrich Heer, *Evropské duchovní dějiny*, Vyšehrad, Praha 2000, s. 411.

O prosazení kalvinismu ve Skotsku se zasloužil John Knox.

Kalvinismus a společnost

Kalvinismus formuje a ovlivňuje člověka nejen po stránce náboženské, duchovní, ale má také vliv na sociální strukturu, dohled nad dodržováním morálních zásad a na vztah k hmotnému majetku. Propojil náboženství s politikou. „Kalvín sklídl největší úspěch ve světové politice novějších staletí nikoli proto, že by byl „praktický“, nýbrž poněvadž jako myslitel „čistoty“ a „očisty“ vynutil sjednocení života a učení v duchovně politický „systém“ podle racionálně promyšlené „metody“, zajišťující v trvalém boji proti zatraceným spásu Boží obce.“¹⁶

Charakteristické jsou pro něj uměřenost, kázeň a pracovitost.

Podle Kalvína nikdo, kdo nebyl v pravé církvi, nemohl mít správnou víru a tedy ani nemohl být spasen. Protože církev je společenstvím vyvolených a ten, kdo je jejím členem, je zároveň vyvoleným, bylo nezbytné zavést dohled nad tím, zda všichni jsou hodni být jejími členy. Nad dodržováním morálky bděli nejen k tomuto účelu stanovené úřady, ale také prostí lidé. Nikdo před nikým neměl mít žádné tajemství, nic, co by měl před druhými schovávat, nikdo se neměl mít za co stydět. Povinností bylo dělat vše na očích druhých. Situace vedla k tomu, že lidé měli nemalý zájem jeden o druhého, výjimkou nebylo to, že soused udal souseda.

Takovéto udání mohlo mít za následek i trest smrti. Na tomto principu fungovala „nadmárodní inkvizice“. Lid si zjednával nápravu sám.

Správný věřící měl své touhy držet na uzdě. Kristova vláda neměla být omezována přirozeným lidským sobectvím. Z devotio moderna převzal Kalvín významný etický princip – sebezapření jako princip povinnosti. „...zkonfiskoval celou niternou dimenzi člověka i s jeho podzemím, ba podvědomím pro svůj „Boží stát“, který zbudoval v Ženevě jako

¹⁶ Friedrich Heer, *Evropské duchovní dějiny*, Vyšehrad, Praha 2000, s. 395.

vzdorovou buňku totální světové revoluce.¹⁷ Žádoucí bylo spoutání sexuality, smyslnosti a krásy. Kalvín zapověděl jakoukoliv zábavu. Lidem bylo zakazováno chodit na plesy, hrát karetní hry, číst romány a podobně. Calvinisté žili ve strachu před vlastní přirozeností, jejíž projevy byly nepřípustné.

Sekularizovaný kalvinismus narýsoval hranici mezi chudými a bohatými. Na chudé pohlížel jako na zatracené, na bohaté jako na vyvolené. Rozdíly s přibývajícím časem sílily, byly markantnější. Calvinismus lze tedy považovat za iniciátora třídních bojů.¹⁸ Nad spásou získali správu měšťané. Zakládali školy a univerzity. Svůj styl života předkládali jako povinný.

Odvolávali se při tom na své „posvěcení“. To přineslo i neblahé následky. V roce 1589 byla v Amsterdamu zřízena první donucovací pracovna pro tuláky. V roce 1596 byla založena první mužská káznice a o šest let později vznikla tajná káznice pro syny „řádných občanů“.¹⁹ Pracovní askeze měla chudáka, dělníka či zločince „vychovat“. Sociální soucit kalvinismus příliš neuznával – mělo se za to, že soucit znamená urážku Boží volby milosti.

Byly vytvořeny hranice mezi duchem a hmotou, ostře byly od sebe odděleny příroda a nadpřirozeno. Vše kolem člověka začalo být nazíráno jako materiál.

Mohlo by se zdát, že předem určené vyvolení ke spáse vede lidi k pasivitě a že člověk se již nemusí nijak snažit. Kalvín však učil, že ačkoliv je člověk vyvolený, musí se chovat tak, aby své vyvolení nezmařil. Kvůli mravní zkáze lidské přirozenosti je člověk zcela neschopný konat dobro, pokud mu Bůh nepomůže svou milostí. Spása je pouze a jen boží dílo.

Křesťan má usilovat, aby bylo Kristovo panství nad světem stále zřetelnější. To i ve světském povolání. Vrchnostenské úřady měly být obsazovány lidmi bohabojnými. Lidé veškerou svou práci měli dělat pro Krista. Podle Maxe Webera měl kalvinismus zásadní vliv na formování kapitalismu. Calvinismus podněcuje k aktivitě a pracovitosti a přitom zdůrazňuje zdrženlivost vůči světským hodnotám, luxusu, požitkům. „Spojením obého vzniká ideál ukázněného,

¹⁷ Křesťanství od A do Z, Kamelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1998, s. 394.

¹⁸ Friedrich Heer, Evropské duchovní dějiny, Vyšehrad, Praha 2000, s. 395.

¹⁹ Friedrich Heer, Evropské duchovní dějiny, Vyšehrad, Praha 2000, s. 308.

houževnatého, spořivého a střízlivého podnikatele.“²⁰ Úspěch, prosperita a dostatek majetku byly znamením vyvolenosti. I když vyvolení bylo předurčeno, každý se snažil, aby znamení připadlo právě na něj a aby i na něj mohli lidé pohlížet jako na vyvoleného. Calvinismus navíc zakazoval marnotratné hýření a utrácení peněz. Ty měli být pouze prostředkem k podpoře politických a náboženských aspirací, k rozšíření Božího království. Zisk proto byl použit jako další kapitál v podnikání. Peníze, místo utrácení, byly zmnoženy. V kalvinistických zemích je dodnes spjat hřích s utrácením peněz.

I když v dnešní době se již nepraktikuje „ženevská diktatura“ a kalvinistická sociální opatření nejsou tak radikální, jejich duch je v lidech stále hluboko zakořeněn.

Použitá literatura

Pavel **Filipi**, *Křesťanstvo*, CDK, Brno 1996.

August **Franzen**, *Malé církevní dějiny*, Zvon, Praha 1992.

Friedrich **Heer**, *Evropské duchovní dějiny*, Vyšehrad, Praha 2000.

Paul **Johnson**, *Dějiny křesťanství*, CDK, Brno 1999.

Tony **Lane**, *Dějiny křesťanského myšlení*, Návrat domů, Praha 1996.

Kronika křesťanství, Fortuna Print, Praha 1998.

Křesťanství od A do Z, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1998.

²⁰ Pavel Filipi, *Křesťanstvo*, CDK, Brno 1996, s. 133.